

Diplomatika

Definice

Diplomatika je věda zabývající se studiem **písemností úřední provenience**, které hodnotí po stránce **vnitřní i vnější** jako produkty určitého **právního, sociálního a kulturního** prostředí v souvislosti s dějinami institucí, jež je produkují, tj. kanceláří. Přitom klade důraz na jejich **funkci v příslušné společnosti** (I. Hlaváček).

Pojmy

diploma = lat. listina, z řec. diplóo = zdvojuji

rusky *diplomatika*

polsky *dyplomatyka*

francouzsky *diplomatie*

anglicky *diplomats*

italsky *diplomatica*

němčina *Diplomatik* nebo *Urkundenlehre* a novější *Urkundenforschung*.

Aktenkunde - novověká diplomatika

Kategorie diplomatického materiálu (podle obsahově-právní podstaty)

- Listiny
- Mandáty
- Listy nebo dopisy
- Aktové písemnosti
- Úřední knihy

- ▶ písemnost upravená **podle určitých pravidel** a určená k tomu, aby podala svědectví **o určité právní skutečnosti** (právní pořízení):
 - ▶ právní počiny nebo právní jednání nebo právní akty - závislé na lidské vůli - např. založení kláštera, založení města, darování, smlouva, udělení výsady apod.
 - ▶ právní události – nezávislé na lidské vůli – např. přírodní jevy, živelná katastrofa, narození dítěte apod.

Listina

Mandáty

- Mandáty – písemnost upravená podle určitých pravidel a obsahuje rozkaz, příkaz; většina mandátů měla dočasnou platnost.
- Listy (dopisy) – písemnost upravená podle určitých pravidel, která obsahuje pouhé sdílení bez moci závazné. Na rozdíl od listin a většiny mandátů byly uzavřené.

Aktové písemnosti

- Aktový materiál, úřední akta, spisový materiál, spisy.
 - PVH – z hlediska obsahově-právní povahy.
 - Archivnictví – z hlediska uložení v archivu.
- Akt – specifický význam v raném středověku. Použití pro tzv. pamětní záznam (střední, západní i jižní Evropa v období od 9. – 11. století). U nás od konce 10. do pol. 12. století.

Cu dno nolente Seilis n r v clarissim ac relig
nris aboz q; scq; cstraxisse familia anc ad cam
negocul liba exstere n tant pposuo & srib; em
misteru defamilia de maui viru cu uxore
gratentio ac aratorib; cu omib; necessarij scilicet fili
Juella oparice .xxx. l qua q; centu cu capo ma
do accipiendā pdicte exstet arte Altera paquia v
cole sal talia glbia paquia aduchunt .ii. partē pposuo
magna aut .ii. msura p illo q; sal duci debent & ip
na nate .ii. msuras magna comediocri ma depa
gimau. Illo aut q; pprie boni anno mal exortu
de vns. & apiaris. immo canos quicunq; huic ecclie
panti queq; annu pcedens pmanca unciunq; ex
pposito srib; pfoluunt. Nomina null
Lubesevici Hycel. Dehacer. Floctar. F
cum agris abidens adiacent. b. v. p. anore. C
eternal sustinebit. a. a. a. De pulla de
Alia conit. Manu. den. Anna. Lyda. S. u
Nepos. exstere. quibus de. sta. conit. hoste

Hee aut. r. 50 nolente addit. i.
Leaslau. Hgonm. th. Henricus dux terram qua
Paret. d. q. gett. ploscomenib; zemu. Wolah. d. abgett
bogueru. ascllatu
dedit bonum patrimonium. Broznato. cu. curiam.
Sdeszias. dederit. p. buehnd. boencheb. de. str. r. i. o. o.
dolat. zemu. bogu. thuat. mu. lcep. au. sedu. ma. d. u. f. u. a.

Tzv. zakládací listina
litoměřické kapituly (1057)

Úřední knihy

- Úřední knihy pro vnitřní potřebu. **Knihy správní.** Pro vlastní evidenci příslušné instituce.
- Úřední knihy pro vnější potřebu. **Knihy právní.** Nejen pro vlastní evidenci, ale právní platnost i na veřejnosti.

Úřední knihy

- Registra – knihy, do kterých se opisují texty vydaných písemností. V novověku - expediční protokoly.
- Kopiaře – opak register, opis listin došlých, přijatých. V novověku - podací (exhibitní) protokoly.
- Formulářové sbírky – vzorce, příklady písemnosti, jak má být písemnost vyhotovena.

Úřední knihy pro vnější potřebu

- Knihy veřejných notářů (knihy imbreviatur) - notářský instrument.
- Knihy městské – knihy pro právní a administrativní potřeby města.
- Knihy pozemkové (gruntovní) – gruntovnice. Vedeny u vrchnostenských úřadů.
- Zemské desky - knihy vedené u zemských soudů.
- Dvorské desky - knihy vedené u dvorského soudu.
- Matriky – křestní (rodné); oddací; matriky úmrtní.

Ž e n i ť

G m é n o

Letá Páni 1901.

Dne 13. února 1901 byli oddáni od Pavla Langra, faráře
 12. Náměstek Lantuch, polník v Lichošti č. 19. okresi hřbitvanství: Ledčicko, samé narozený, manželský syn Josefa Lantucha, polníka v Lichošti č. 19. a matky Marie, dcery Františka Lantucha, polníka v Lichošti č. 20. všichni: katolíci. Ohlášky byly v Lichošti dne 13. února 1901. Listiny ve farním archivu fasc. č. 1901. č. 1.

Dne 2. června 1901 byli oddáni od Pavla Langra, faráře
 16. Karel (Kovář) Kovář, velník v Kvaslavicích, v Nepřemyslu č. 16. okresi hřbitvanství: Ledčicko, legiti. manželský syn Františka Kováře, hospodářského v Nepřemyslu č. 7. a matky Josefy, dcery Jana Kopy, kováře učele v Kvaslavicích č. 27. všichni: katolíci. Ohlášky byly v Lichošti dne 23. února 1901. Listiny ve farním archivu fasc. č. 1901. č. 7.

Dne 3. srpna 1901 byli oddáni od Pavla Langra, faráře
 9. Antonín Třísovský, kuchtář ve Smrdovicích č. 69. okresi hřbitvanství: Ledčicko, manželský syn Františka Třísovského, kuchtáře ve Smrdovicích č. 69. a matky Františky, dcery Josefa Pačka, mlynáře v Kvaslavicích č. 5. okresi hřbitvanství: Kvaslavicko, všichni: katolíci. Ohlášky byly v Lichošti ve Smrdovicích dne 18. srpna 1901. Listiny ve farním archivu fasc. č. 1901. č. 9.
 + 4. 8. 1902, par. 3104

Letá Páni 1903.

Dne 26. května 1903 byli oddáni od Pavla Langra, faráře
 14. Josef Horais, domkář v Kozlově č. 15. okresi hřbitvanství: Ledčicko, samé narozený, manželský syn Josefa Horais, návozníka v Kozlově č. 15. a matky Františky, dcery Josefa Hrajička, domkáře v Kozlově č. 19. okresi hřbitvanství: Ledčicko, všichni: katolíci. Ohlášky byly v Lichošti dne 26. května 1903. Listiny ve farním archivu fasc. č. 1903. č. 5.

Dne 10. listopadu 1903 byli oddáni od Pavla Langra, faráře
 18. František Černohub, ceditel v Lichošti č. 24. narozený v Bohdanečích č. 11. okresi hřbitvanství: Ledčicko, manželský syn Františka Černohuba, kováře a domkáře v Bohdanečích č. 11. a matky Marie, dcery Josefa Černohubi a Laxi, všichni: katolíci. Ohlášky byly v Lichošti dne 25. srpna 1903. Listiny ve farním archivu fasc. č. 1903. č. 2.

R e w é ť a

G m é n o

1901.

Antonine Kajdlová, narozená v Kvaslavicích č. 12. okresi hřbitvanství: Ledčicko, manželská dcera Josefa Kajdla, polníka v Kvaslavicích č. 12. a matky Marie, dcery Jana Noury, polníka v Kvaslavicích č. 7. všichni: katolíci. Ohlášky byly v hřbitvanství: Ledčicko. Nepřemyslu, nově dává se v přítomnosti svědků a souhlasu manželských souhlasů.

Antonie Vanhalová, narozená v Mexoslavicích č. 6. okresi hřbitvanství: Ledčicko, manželská dcera Josefa Vanhala, kováře v Mexoslavicích č. 6. a matky Barbory, dcery Martina Třísova, polníka v Mexoslavicích č. 11. všichni: katolíci. Ohlášky byly v hřbitvanství: Ledčicko. Nepřemyslu, nově dává se v přítomnosti svědků a souhlasu manželských souhlasů.

Barbora Kádlová, narozená v Kvaslavicích č. 9. okresi hřbitvanství: Ledčicko, manželská dcera Františka Kádla, polníka v Kvaslavicích č. 9. a matky Barbory, dcery Václava Větrovského, polníka v Lichošti č. 5. všichni: katolíci. Ohlášky byly v hřbitvanství: Ledčicko. Nepřemyslu, nově dává se v přítomnosti svědků a souhlasu manželských souhlasů.

1903.

Anička Urbanová, narozená v Kvaslavicích č. 14. okresi hřbitvanství: Ledčicko, manželská dcera Václava Urbana, velníka v Kvaslavicích č. 14. a matky Kateřiny, dcery Františka Lebeda, výměníka v Turochově č. 11. okresi hřbitvanství: Ledčicko, všichni: katolíci.

Katelina Pospíšilová, narozená v Kvaslavicích č. 5. okresi hřbitvanství: Ledčicko, manželská dcera Václava Pospíšila, kováře v Kvaslavicích č. 5. a matky Anny, dcery Václava Urbana, domkáře v Kvaslavicích č. 5. všichni: katolíci.

S w é d ť ů

G m é n o

1901.

Frankisch, polník v Kvaslavicích
 Wulfs, polník v Kvaslavicích
 Josef Kajdlová

Josef Koubek, polník v Kvaslavicích
 Josef Šifný, polník v Kvaslavicích
 Josef Vanhal, polník v Kvaslavicích

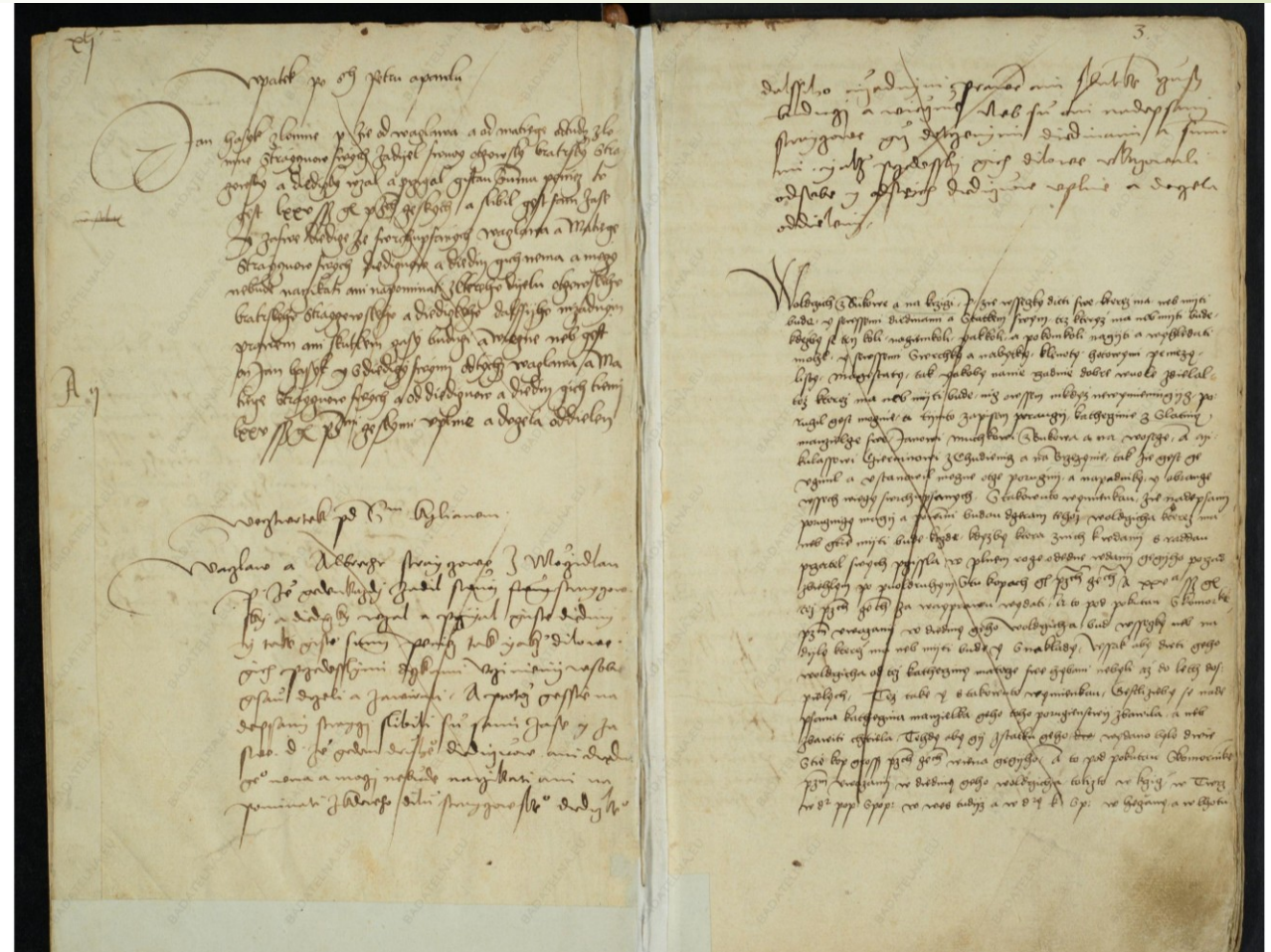
Josef P. Pač, polník v Kvaslavicích
 Josef Noury, polník v Kvaslavicích
 Karel Černohub, polník v Kvaslavicích
 Karel Josef, polník v Kvaslavicích

Karel Kozicko, polník v Kvaslavicích
 Matyáš Klemes, polník v Kvaslavicích
 Václav Šifný, polník v Kvaslavicích

Jan Šifný, polník v Kvaslavicích
 František Pač, polník v Kvaslavicích
 Václav Šifný, polník v Kvaslavicích

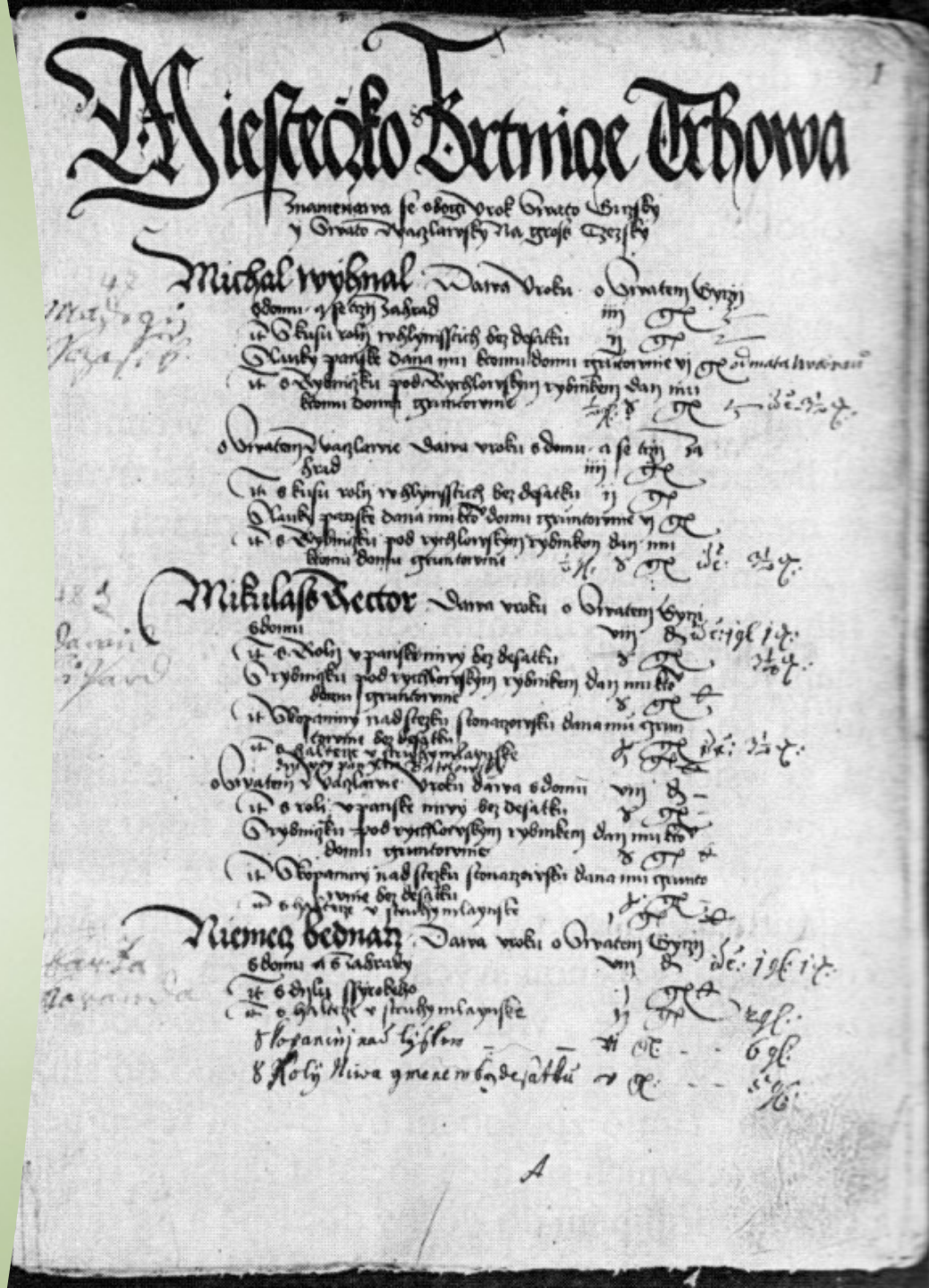
Matrika

Zemské desky

Knihy, které stojí na pomezí vnitřních a vnějších potřeb

- Urbáře – staroněmecky (sloveso urbaren = přinášet) - obsahují předpisy dávek peněžních, naturáliích a robot odváděných vrchnosti.
- Katastry (capitum registrum – capitasstrum – catastrum) – soupisy nemovitého (stavby, pozemky) majetku podrobeného berni: berní rula (1653-1655) – pro Čechy; lánové rejstříky (1669) – pro Moravu; tereziánský katastr, josefinský a stabilní katastr.

Formy dochování diplomatického materiálu

Originál

Koncept

Opis

Originál

- ▶ Takové vyhotovení písemnosti, které vzniklo z vůle a s vědomím vydavatele a bylo zajištěno prostředky k zajištění své právní platnosti (pečeť, razítko, podpis ...). Originálů může být několik (bylo vyhotoveno více exemplářů – např. kupní smlouvy). Každý originál je pravý (nemůže být falešný) – nepoužíváme pojem „pravý originál.“ Naopak „domnělý originál“ – listina, která se tváří jako pravá.

Koncept

- ▶ Předběžný náčrt listiny, předstupeň originálu. Není celý obsah, ustálené formule (tituly) se jenom naznačují. Koncepty v hojné míře až v novověku (u nás v 16. století). Dříve po napsání originálu byly zničeny, pokud byly vůbec napsány. Koncept nemusel vždy předcházet originálu.

Opis

- ▶ prostý (jednoduchý) opis – může vytvořit kdokoliv, použít k jakémukoliv účelu, nemá ovšem právní moc.
- ▶ ověřený opis - v právním životě nahrazuje originál (má stejnou platnost). Pořizovat mohou pouze osoby a instituce, které k tomu byly kvalifikovány:
 - ▶ vidimus – nižší titul opisu – jenom se potvrzuje, že opis se doslova shoduje se zněním originálů.
 - ▶ konfirmace (renovace, inserce) – vyšší úroveň ověřeného opisu – potvrzuje se nejenom správné znění, ale především právní obsah confirmované listiny (např. prodloužení platnosti).

Konfirmace

Wladislaus dei gratia Hungarie Bohemie Sclavonie Croatiae Rame Seruie Galicie Lodomerie
nam liberalem se et gratiosam omnibus subditis suis sine difficultate exhibere sed eis sue Serenitatis gratias facillime
militum supplicatum quibus de benignitate Regia eis confirmare dignaremur gratias immunitates concessiones consuetudin
busque omnium vitio vacuus continetur quarum tenor sequitur in hec verba. Nos Johannes dei gratia Bohemie Rex
in Castus ante Lantzshutam ac etiam in aliis notabilibus casibus sollicitate et fideliter prestiterunt tum quia eadem
in omnibus rebus simpliciter de quibus ipse Ungelam iuxta nam institutum solui debebat tenore presentium de h
Judey et Jurati ac vniuersitas ibidem necnon et illi qui forum eiusdem loci cum rebus venalibus accesserint ea libertate
Illustri Karalo Charachom Chorauie et Johannu Duci Lantshutic filijs nostris necnon Capitano Subannier Iudi
impedire grauari seu alioqualit molestare prouiduerunt et ueniam grauissimam voluerunt euitare
secunde h[ic] [redacted] merer des Reichs vnd künig zu B
Reichensstem vnsern lieben getrewen mit vleysz gepeten sem v[er]n[un]ft In emen brief den In etrenem der d
get von Passaw gen Behem vber das Gemilde gegeben hat zu besitten verneuen vnd confirmiren gnediglich
Bekennen vnd tun kint offentlich mit disen brief allen den die In sehen oder hören lesen dar wir durch gema
migen Eine verstage strasse aufgerichtet vnd gemacht haben von Passaw her gen Behem vber das Gemilde so h
den Burgern gemaintlich auf dem Perzy zu dem Reichensstem vnsern lieben getrewen mit rechter wissen vnd kint
zu Reichensstem gen sollen vnd weissen gen an dem tag vber Kaufmanckafft dar kint so sitzollen Sy in aller
gemainschafft vnd allen amiden vnser vnd des Reichs getrewen vnd vndertanen ernstlichen vnd vestlichen be
getrewlichen schützen schirmen vnd behalden vnd wer dander freuliche tate der sey in vnser vngnad vnd h[un]d
tate vnd Burgern zu dem Reichensstem an alle immernuß geuallen Mit vrlint ditz briefs versigelt mit vnser
obvstem tage vnser Reichs in dem trawanzigsten Jar vnd des kaysertumbs in dem gundlestten Jar da haben wir
her redlich erfunden haben solliche Ire gebete gnediglich erhört vnd haben darumb mit wolbedachtrem muter
graffen ist vnd geschriben stet gnediglich bestaget verneuet vnd confirmet besitten verneuen vnd confirmiren
weren solle vor aller memlich vngelindert Mit vrlint dises briefs versigelt mit vnser küniglichen man
vnser Reichs des Behemischen in dem sepunddreissigsten vnd des Romischen in dem dreyundtrawanzigst
Et si amatozorum subiectorum nobis fidelium prosperitas comoda benignè respiciam⁹ et in augmento prosperitatis ne
indefesse fidelitatis obsequia circa nos et Coronam Bohemie rerum experientia cognoscim⁹ clarissime Sane con
Iura has indulta libertates traças donationes et concessiones necnon approbatas et laudabiles antiquas confir

Vnější a vnitřní znaky

- ▶ Vnější znaky: psací látka, forma psací látky, plika, linkování, inkoust, písmo, korektury, rasury, grafická znamení, podpisy, kancelářské poznámky, příjemcecké poznámky atd.
 - ▶ Vnitřní znak: jazyk, listinné formule.
-

Dělení diplomatického materiálu (J. Mabillon)

- Listiny papežské.
- Listiny císařské (císařové a králové římsko-německé říše ve středověku).
- Listiny soukromé (Privaturkunde).

Dělení diplomatického materiálu (V. Hrubý)

- ▶ Listiny zeměpanské a zeměpanských úřadů (panovnické).
- ▶ Listiny papežské a papežských úřadů.
- ▶ Listiny biskupů a jiných duchovních institucí.
- ▶ Listiny měst, městských úřadů a měšťanů.
- ▶ Listiny šlechticů a svobodných osob.
- ▶ Listiny veřejných notářů.

Listinné padělký (falza)

- ▶ Falzum – listina, která nevznikla z vůle svého údajného vydavatele.
 - ▶ Moderní falzum.
 - ▶ Staré falzum.
 - ▶ Kancelářské falzum.

Dějiny diplomatiky

Předkritické období – praktický zájem kancelářů (zejména papežské od 12. st., kdy vznikly kancelářské instrukce), jak rozpoznat pravé listiny od falešných.

Italští humanisté ve 14. a 15. století – vytvoření první předpokladů pramenné kritiky jako základu kritického dějepisectví (Petrarkova kritika falešných rodových dokumentů habsburských; kritika Lorenza Vally „donace Konstantinovy“).

Bella diplomatica (**forensia - litteraria**)
–
soudní a vědecké spory o pravost listin.

- Spor mezi Mauriny a Bollandisty:

- **Daniel Papebroch** (1628-1714) v úvodním pojednání „*Propylaeum antiquarium circa veri ac falsi discrimen in vetustis membranis*“ napadl pravost právě nejcennějších maurinských listin. Na jejich obhajobu vystoupil roku 1681 Maurin **Jean Mabillon** (1632-1707) knihou „*De re diplomatica libri sex*“.

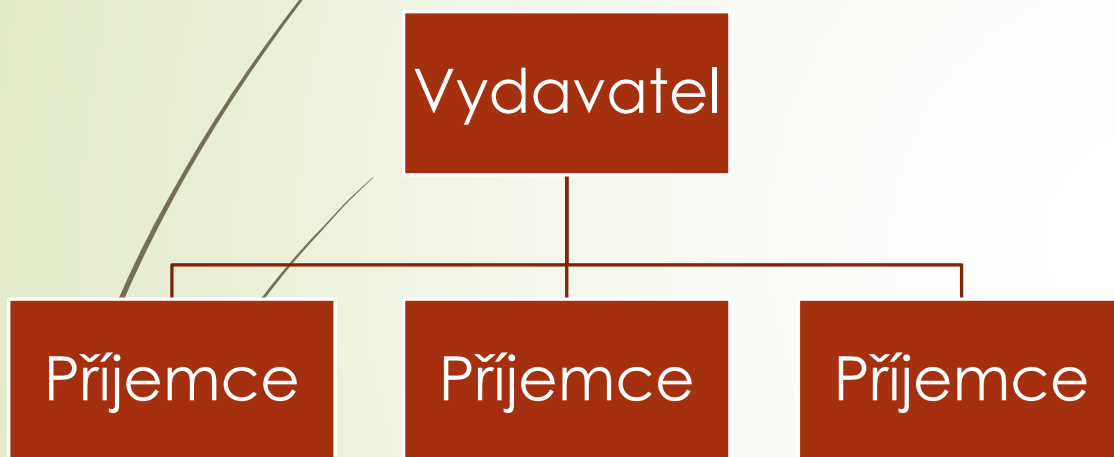
- Mabillon - především listiny staršího středověku, z nich pak zase takřka jen ty, které vydali panovníci frankomerovejští nebo francouzští; založil svou diplomatiku na srovnání vnitřních a vnějších známek listin; zvláště na písmo listin kladl velkou váhu, takže vytvořil současně i vědecký základ paleografie.

Dějiny diplomatiky

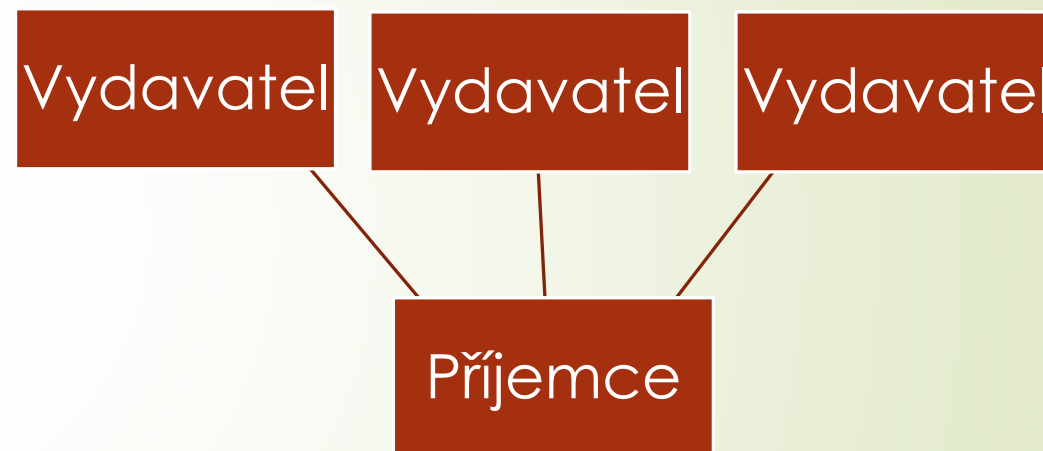
-
- ▶ **Julius Ficker** (1826-1902) - profesor v Innsbrucku; zaměření a přístup juristický: každá listina je individualitou sama pro sebe, a tak musí být vysvětlována; upozorňoval na časový rozdíl mezi samotným právním aktem a jeho zlistiněním (vzdálenost může být týdny, ale i roky). Do listin se mohly dostat údaje z předchozích ujednání. Nemusí to být falza.
 - ▶ **Theodor von Sickel** (1826-1908) byl prvním ředitelem vídeňského institutu (Institut für Österreichische Geschichtsforschung od roku 1854) a pak vedl i oddělení Diplomata v rámci Monumenta Germaniae Historica. Nová metoda – srovnávání slohu (stylu) a písma listin. Rozlišení vyhotovení na tzv. „kancelářské“ (vydavatelské) a „příjemecké“ – hlavní kritérium kritiky a zjišťování pravosti diplomatického materiálu.

Dějiny diplomatiky – 19. století

„Sicklova“ metoda srovnání slohu a písma listin

Sloh (styl) a písmo listin **od jednoho vydavatele pro různé příjemce** se shoduje – kancelářské vyhotovení

Sloh (styl) a písmo listin **od různých vydavatelů pro jednoho příjemce** se shoduje – příjemecké vyhotovení

Edice diplomatického materiálu

- Diplomatáře:
 - MGH Diplomata - [Digitální knihovna MGH](#)
 - CDB (Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae et Moraviae)
- Regestáře:
 - RI (Regesta Imperii) - [Digitální databáze RI](#)
 - RBM (Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae)
 - RBMV (Regesta Bohemiae et Moraviae Aetatis Venceslai IV.)
- [FONTES](#) - databáze českých středověkých (i novověkých) pramenů

Doporučená literatura

- ▶ ŠEBÁNEK, Jindřich, Zdeněk FIALA a Zdeňka HLEDÍKOVÁ, ed. Česká diplomatika do r. 1848. 2. nezm. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1984.
-